

УДК 351.751

УДОСКОНАЛЕННЯ ОСНОВНИХ ФОРМ СУСПІЛЬНО-ВЛАДНИХ ВЗАЄМОДІЙ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Т. В. Бельська,
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри менеджменту і адміністрування, Харківський
національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

У статті визначено, що, використовуючи різні форми суспільно-владних взаємодій, можна віднайти неординарні підходи до ухвалення рішень, співпраці влади і громадянського суспільства у розв'язанні суспільних проблем; систематизовано форми суспільно-владних взаємодій: інформаційні, правові, організаційні, інституційні, матеріально-фінансові; проаналізовано нові форми суспільно-владних взаємодій: он-лайн платформи впливу на життєдіяльність громади, державно-громадський контролінг, неурядова дипломатія, партисипаторний бюджет, методи медіації та фасилітації конфліктів, центри вирішення конфліктів. Обґрунтовано важливість на сучасному етапі розвитку України конструювання нової ціннісної системи, яка була б максимально наближеною до європейських норм, утілювати яку необхідно за допомогою інформаційних засобів шляхом упровадження громадянської освіти.

Ключові слова: влада, громадянське суспільство, глобальне громадянське суспільство, суспільно-владні взаємодії, громадянська освіта.

T. V. Bielska,
Ph.D in Public Administration,
Associate Professor of Management and Administration Department,
Kharkiv National University of Urban Economy named by O.M.Beketov

IMPROVING BASIC FORMS OF PUBLIC AND AUTHORITIES INTERACTIONS IN MODERN GLOBAL TRENDS

The article stipulates that, using various forms of public and government interaction, it is possible to find creative approaches to decision-making process, cooperation between government and civil society in tackling social problems. The forms of public and government interaction, such as informational, legal, organizational, institutional, material and financial have been systemized. The new forms of public and government interaction like on-line platform impact on the community livelihoods, state and public controlling, non-governmental diplomacy, participatory budget, methods of mediation and conflict facilitation, conflict resolution centers have been analyzed. The author grounds the importance for Ukraine at the current stage of its development to form a new system of values as close to European standards which is to be brought into life through information methods by implementing civic education.

Key words: government, civil society, global civil society, public and government interaction, civic education.

Т. В. Бельская,
кандидат наук государственного управления,
доцент кафедры менеджмента и администрирования,
Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А. Н. Бекетова

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОСНОВНЫХ ФОРМ ОБЩЕСТВЕННО-ВЛАСТНЫХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЙ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННЫХ ГЛОБАЛЬНЫХ ТЕНДЕНЦИЙ

В статье определено, что, используя различные формы общественно властных взаимодействий, можно находить неординарные подходы к принятию решений, сотрудничества власти и гражданского общества в решении общественных проблем; систематизированы формы общественно-властных взаимодействий: информационные, правовые, организационные, институциональные, материально-финансовые; проанализированы новые формы общественно-властных взаимодействий: он-лайн платформы влияния на жизнедеятельность общества, государственно-общественный контроллинг, неправительственная дипломатия, партисипаторной бюджет, методы медиации и фасилитации конфликтов, центры разрешения конфликтов. Обосновано важность на современном этапе развития Украины конструирования новой ценностной системы, которая была бы максимально приближенной к европейским нормам, воплощать которую следует с помощью информационных средств путем внедрения гражданского образования.

Ключевые слова: власть, гражданское общество, глобальное гражданское общество, общественно-властные взаимодействия, гражданское образование.

© Бельська Т. В., 2017

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство характеризується зростанням невизначеності та нестабільності, що спричинене впливом глобалізації, розширенням конфліктного простору, підвищенням напруженості в міжнародних відносинах, у руйнуванні усталених структур, а також зміною характеру відносин у людському суспільстві. Для розуміння нинішнього стану суспільно-владних взаємовідносин особливо перспектив їх розвитку надзвичайно важливим є розуміння причин громадянської активності, рівня свідомості населення та форм можливої співпраці з громадськістю. Державно-управлінська діяльність передбачає взаємодію з різними суспільними групами в процесі прийняття рішень, наслідком чого є компроміси та конфлікти в суспільно-владних відносинах. Для

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Дж. Шарп описує 198 методів ненасильницьких дій, тобто способів впливу на владу та групує їх на методи соціального неспівробітництва, економічного неспівробітництва (економічні бойкоту, страйки), політичного неспівробітництва та ненасильницького втручання.

На нашу думку, з точки зору державного управління слід говорити про форми (форма – зв'язок, порядок) взаємодії між владою та суспільством. На основі методів, запропонованих Дж. Шарпом, можна сформувати форми суспільно-владних взаємодій. Основні форми суспільно-владних взаємодій можна систематизувати таким чином: інформаційні, правові, організаційні, інституційні, матеріально-фінансові, що відображено в таблиці.

Форми суспільно-владних взаємодій

Інформаційні	Правові	Організаційні	Інституційні	Матеріально-фінансові
PR, спічрайтерство, громадянська освіта, он-лайн платформи	Лобіювання, неурядова дипломатія, електронні петиції	Публічний діалог, державно-громадський контролінг	Консультативно-дорадчі органи, центри (інститути, комітети) вирішення конфліктів	Муніципальний грант, соціальне замовлення, партисипаторний бюджет

утвердження демократичного устрою та становлення правової держави в умовах глобальних трендів сучасності виникає потреба постійного оновлення форм співпраці влади і суспільства.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженню питання становлення взаємовідносин громадянського суспільства з державою присвячені роботи українських науковців, зокрема: Л.Гонюкової [1], О.Корнієвського [5], О.Пухкала [12], С.Серьогіна [15]. Докладно цю проблему розкрили у своїх наукових працях зарубіжні вчені О.Цисардж, Ф.Мікш, І.Навратіл [3]. Інформаційна взаємодія стала предметом вивчення Г.Почепцова [7]; публічний діалог досліджувався такими вченими, як О.Радченко, О.Крутії, І.Парубчак [13], неурядова дипломатія – І.Сухорольською [16]. Найбільш повна характеристика методів впливу суспільних груп на владу представлена в роботах Дж. Шарпа [23; 19]. Сьогодні існує необхідність застосування нових, більш сучасних форм взаємодії для швидкого реагування на виклики цивілізації та оперативного управління змінами.

Метою статті є аналіз та систематизація нових форм суспільно-владних взаємодій, які допоможуть віднайти неординарні підходи до ухвалення рішень, співпраці влади і громадянського суспільства у розв'язанні суспільних проблем.

Розглянемо окремі нові форми суспільно-владних взаємодій як можливий інструментарій формування державної політики за участі інститутів глобального громадянського суспільства.

1. *Інформаційні форми.* Проблематика впливу завжди залишатиметься в центрі всіх комунікативних професій, у тому числі й державних службовців, оскільки використовує такі засоби, як інформування, реклама, PR, спічрайтерство.

Спічрайтерство досягло високого рівня на Заході. Промови президентів перевіряються там на фокус-групах, що дає змогу виокремити ті частини виступу, що найбільш сильно вплинули на слухачів. Далі Адміністрація Президента відстежує, які основні ЗМІ відгукнулися на промову, що саме вони цитували. Є випадки, коли президенти входять в історію завдяки окремим фразам із промов [7, с. 2–3].

Вплив на рішення через інформаційну діяльність може сприйматися як форма втручання в дії влади, і це створює конфлікт у процесі ухвалення рішень. Тому міжнародні неурядові організації повинні мати легітимність і авторитет – два суттєвих чинники, що впливають на їх діяльність. Міжнародні організації можуть передавати інформацію про ситуації, з якими вони стикаються, проводити заходи на користь населення та здійснювати експертизу у сфері своєї діяльності.

Низка міжнародних організацій здійснює експертизу, яка є переконливим аргументом, оскільки підкріплюється фактами, дослідженнями, аналізом і науковими доказами і націлена на допомогу урядовцям в ухваленні рішень. Американські та європейські мозкові центри, фонди, науково-дослідні центри та університети є джерелами “інтелектуального виробництва”, з якими міжнародні організації та лобістські фірми співпрацюють.

Інформаційні заходи можуть спровокувати конфлікт. Зовнішній інформаційний тиск на ухвалення політичних рішень може призвести до кризи управління й ухвалення рішень, які не дуже добре пристосовані до національних реалій.

Державне управління взяло на озброєння теорію підштовхування Талера-Санстейн [22]. Інформаційні операції мають справу з впливом і менеджментом сприйняття. Сфера переконання практично повністю змінилася за останні десять років, як доводить Б.Фогг, який очолює лабораторію технологій у Стенфорді, що займається просуванням новин за допомогою інтернет-технологій. Він є автором простої схеми просування змін, що має три складові: достатня мотивація; здатність завершити бажану дію; тригер, який активує дію. Б.Фогг запропонував концепцію масового міжособистісного переконання (ММП), маючи на увазі охоплення аудиторії за допомогою мас-медіа, зокрема Facebook. У результаті він вибудував модель змін ставлення та поведінки, що складається з таких шести компонентів: досвід переконання, автоматична структура, соціальний розподіл, швидкий цикл, велике соціальне охоплення, вимірювання впливу.

У сучасному світі будь-які події в країні співвідносяться з міжнародною системою цінностей, які закріплені в міжнародних документах. Для України важливим завданням сьогодення є створення нової ціннісної системи, яка б, базуючись на цінностях більшості українських громадян, водночас була максимально наближеною до європейських норм і стандартів. Ці цінності необхідно культивувати за допомогою інформаційних засобів шляхом *упровадження громадянської освіти*.

У Хартії Ради Європи про виховання демократичної громадянськості й освіти в галузі прав людини, затвердженій Комітетом міністрів Ради Європи, зазначається: “Виховання демократичної громадянськості – це освітня практика і діяльність, які спрямовані на підготовку молоді та дорослих для того, щоб вони відігравали активну роль у житті демократичного суспільства і здійснювали свої права і обов’язки в цьому суспіль-

стві [14, с. 10]”. Громадянська освіта повинна сприяти примиренню і консолідації суспільства.

Всеукраїнське опитування громадської думки на тему “Громадянська обізнаність в Україні”, яке було проведено у липні–вересні 2016 р. Київським міжнародним інститутом соціології в рамках проекту Програми розвитку ООН “Демократизація, права людини та розвиток громадянського суспільства”, засвідчило, що найважливішими цінностями для громадян України є: повага до життя (48%); права людини (42%) та особиста свобода (31%). Хорошим громадянином своєї держави українці вважають людину, яка добре знає свої права і обов’язки (87%), є законослухняною (85%), завжди сплачує податки (84%) та голосує на виборах (74%). Однак для 52% опитаних важливо, щоб хороший громадянин брав активну участь у громадській діяльності. Переважна більшість опитаних (90%) переконана, що навчання з питань громадянських знань є дуже важливим в Україні. Найбільш бажаними темами для населення є права людини (29%), іноземні мови (14%), бізнес та підприємництво (11%) [2].

Дж. Роулз вважає, що “ліберальна думка має позбавити виборчу програму тих питань, що викликають найбільший розбрат та здатні підірвати основи соціального співробітництва” [21, с. 73]. Це досягається шляхом домовленостей, переговорів та встановлення мораторію на обговорення тем, які викликають розбрат і суперечності у суспільстві.

Окремо слід назвати дві теми, підтримка переважної більшості яких спостерігається в Україні:

- децентралізація української влади, передавання повноважень та ресурсів на місцевий рівень;
- повернення до політики європейської інтеграції.

Сьогодні існує необхідність у згуртуванні суспільства навколо об’єднуючих цінностей та встановити табу на теми, що викликають стан загальнонаціонального конфлікту. Для цього потрібно під час формування та впровадження державної політики на чільне місце поставити не конфлікт та політичне протистояння, а консенсус.

Громадянське суспільство в Україні може взяти на себе розробку й реалізацію Стратегії громадянської освіти як запит суспільства в умовах воєнного конфлікту на нову ефективну державну політику та створення системи громадянської освіти.

Саме громадянське суспільство має стати інструментом державної політики, а завданням органів державної влади є використання його потенціалу.

2. *Організаційні форми.* Ефективною організаційною формою владно-суспільних взаємодій можна вважати *публічний діалог*, результати якого мають подальше втілення. О.Крутій вважає одним зі шляхів здійснення державного управління на наукових засадах – “втілення в практику діалогової природи соціальної взаємодії, що забезпечує збалансований двосторонній зв’язок між громадянами та владою” [6, с. 12]. О.Радченко, О.Крутій, І.Парубчак переконують, що “завдяки публічному діалогу держава може скоротити кількість конфліктів та забезпечити стабільність у політичній та соціально-економічній сферах” [13, с. 158]. За результатами проведеного публічного діалогу розробляються рекомендації для влади та громадянського суспільства із зазначенням терміновості їх виконання (нагальні, короткотермінові та довготермінові). Рекомендації мають бути викладені з орієнтацією на різні сфери впровадження (економічну, гуманітарну тощо) і, відповідно, різні території впровадження.

Для організації діалогів важливим є виконання двох функцій – організації та фасилітації. Для другої найважливіше – мати миротворчу позицію [10].

Ще однією ефективною формою є дискусії щодо можливої ролі ОБСЄ та інших міжнародних організацій з підтримки ініціативи з налагодження національного діалогу в Україні. У березні 2014 р. ОБСЄ на запрошення України і в рамках проекту “Національний діалог” направила в країну групу з 15 міжнародних експертів для визначення напрямів подальшої діяльності у сфері розбудови довіри між різними групами українського суспільства. Упродовж чотирьох тижнів група експертів працювала в п’яти регіонах України та на засіданні Постійної ради у Відні 30 квітня 2014 р. і представила всім країнам-учасникам ОБСЄ, у тому числі Україні, рекомендації [4], у яких зазначається, що *публічний діалог* має стати регулярним і сприяти досягненню як короткотермінових цілей (протидія зомбуванню та маніпуляції громадською свідомістю через ЗМІ та миттєвий достовірний інформаційний обмін), так і довготермінових (спонукання громадян до активного усвідомленого залучення в життя держави та формування громадської думки).

3. *Правові форми.* Обговорення законопроектів із громадськістю проводяться з метою залучення громадян до управління державними справами, підвищення якості підготовки та прийняття рішень із важливих питань державного і суспільного життя з урахуванням думки громадськості. Особливе значення мають питання взаємодії ін-

ститутів громадянського суспільства з органами публічної влади в Україні.

Оскільки більшість населення висловилося за європейську орієнтацію України, то поступове впровадження в законодавство європейських стандартів може стати об’єднаним мотивом для українців. Так, О.Шпакович зазначає: “Норми “м’якого права”, що зазвичай містяться в резолюціях міжнародних організацій та формально не є обов’язковими, найчастіше дотримуються державами-членами та імплементуються в національне право через включення аналогічних за змістом норм у національне законодавство. Це пояснюється тим, що норми “м’якого права” мають вагомий політичний та моральний значимість і зазвичай створюються організаціями, що мають значний авторитет” [18, с. 150]. Так, підготовка нормотворчих документів, таких як проект Закону України “Про публічні консультації” [8] та Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства, що затверджена Указом Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68/2016 [9], відбувалася спільними зусиллями Секретаріату Кабінету Міністрів України, Міністерства юстиції України за фінансової підтримки ОБСЄ.

Одним із видів впливу, законодавчо й організаційно не оформленим в Україні, є *лобіювання*. Метою лобіювання конкретних пропагандистських заходів є вплив на політичне об’єднання задля зміни точки зору особи чи організації. Лобіювання – це певна діяльність, що полягає у проведенні заходів, здатних прямо чи опосередковано впливати на процес розробки, доповнення або інтерпретацію законодавчої бази, стандартів, правил і взагалі на будь-яку дію або рішення уряду.

Тиск можна організувати за допомогою кількох форм: публікації звітів, мобілізації громадян, денонсації та судових розглядів; усі групи тиску здатні впливати на політику. Прикладом може бути діяльність таких організацій, як Amnesty International, Грінпіс, Human Rights Watch та ін.

Інша, ще не достатньо поширена в Україні, форма впливу – *неурядова дипломатія*. “Неурядова дипломатія” – термін, який використовується для позначення дій інститутів громадянського суспільства на міжнародному рівні та форм їх діяльності, таких як вплив, переговори й дипломатична практика. Інститути громадянського суспільства є партнерами держав у міжнародній дипломатії, оскільки вони не мають виконавчої відповідальності. Близькими, але більш ширшими термінами є “громадська дипломатія” та “публічна дипломатія”.

Відомий американський вчений, професор Гарвардського університету Дж. Най вважає, що важливим завданням публічної дипломатії є розвиток довгострокових відносин “шляхом надання стипендій, обмінів, тренінгів, семінарів, конференцій, а також доступу до каналів ЗМІ” [20, с. 10]. У цих сферах найкраще і найуспішніше працюють неурядові організації. Прикладом можуть бути діяльність таких організацій, як Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX), Transparency International та ін.

Неурядова дипломатія має певну цільову аудиторію, насамперед молодь, політиків, державних службовців, журналістів, науковців, підприємців, активістів неурядових організацій. Найактивнішими країнами із застосування недержавної дипломатії щодо України є США, Російська Федерація, Великобританія й Німеччина.

4. *Інституційні форми* суспільно-владних взаємодій – взаємовідносини, що складаються між інститутами громадянського суспільства та певними органами державної влади (інститутом Президентства, структурними підрозділами Верховної Ради, Кабінету Міністрів, судової влади) та місцевого самоврядування. Поширеною та водночас такою, що потребує вдосконалення, інституційною формою суспільно-владних взаємодій є *консультативно-дорадчі органи*, які утворюються для узгодженого вирішення питань щодо реалізації державної політики з певного соціально-економічного напрямку та координації діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства.

Повноваження консультативно-дорадчого органу, основні напрями діяльності, персональний склад визначаються положенням про цей орган, що затверджене спеціальним актом (указ, постановова, розпорядження, рішення, наказ тощо) державного органу, при якому створений і діє консультативно-дорадчий орган у формі комісії, комітетів, рад, робочих груп, служб тощо.

5. *Матеріально-фінансові форми*. До матеріальних форм владно-суспільної взаємодії можемо віднести такі форми, як надання органами публічної влади *муніципальних грантів* через конкурсний відбір, *виконання соціального замовлення* чи робіт за контрактом. Міжнародні фонди інвестують кошти для розв’язання соціально-економічних проблем в Україні в рамках реалізації проектів українських громадських організацій.

Важливою формою владно-суспільної взаємодії, що з’явилася наприкінці ХХ ст., є *партисипаторний бюджет* (participatory budgeting), який споріднений за значенням з термінами “гро-

мадський бюджет” та “бюджет участі”, які розуміються як інструменти прямої демократії, що передбачає участь громадян у прийнятті рішень щодо розподілу бюджетних коштів.

Уперше в практику партисипаторний бюджет був запроваджений у Бразилії у м. Порто-Алегро в 1989 р., 10-те місце по населенню в Бразилії, налічує 1,5 млн жителів. З того часу партисипаторний бюджет поширився у світі. Такий підхід популяризували також муніципалітети Франції, Німеччини, Італії, Іспанії, Великобританії, Канади. Механізми застосування партисипаторного бюджету різняться в країнах і муніципальних утвореннях.

Переваги партисипаторного бюджету: участь у прийнятті рішень громадян, новий майданчик для діалогу влади і громади, досвід спільного розв’язання проблем, благоустрій мікрорайонів, вулиць, зон відпочинку, покращення умов проживання людей, організація дозвілля, покращення екологічної ситуації в місті, збереження та відновлення історико-культурної спадщини міста.

Для вдосконалення суспільно-владних взаємовідносин є потреба в упровадженні нових форм впливу громадськості на рішення влади, які необхідно розглянути докладніше.

1. *Он-лайн платформи впливу на життєдіяльність громади*. Електронне врядування та спілкування за допомогою інформаційних технологій є ще однією актуальною формою взаємодії влади з громадськістю. Упровадження цифрового паспорта громадянина в Україні (ID passport); упровадження е-демократії, зокрема, блокчейн vs класична модель (централізована система) має позитивні можливості та загрози. Civil Society app 1.0 (громадянське суспільство) – це новий інструмент для прийняття та реалізації рішень громадянським суспільством. Civil Society app стане корисним для впровадження так званого активного громадянства (life-long active citizenship), електронної демократії (e-democracy), соціального інвестування (social investment), соціального підприємництва (social entrepreneurship) для реагування на місцеві проблеми і глобальні виклики. Механізми прийняття рішень можуть використовуватися членами різних об’єднань (ОСББ, ОСН, громадські організації, партії, співінвестори, територіальні співтовариства), органами місцевого самоврядування, а також для проведення територіальних праймеріз, виборів і екзит-полів. Civil Society app можна використовувати для різноманітних цільових груп та проектних завдань, і разом створювати тематичні кейси за результатами [11]. Необхідно провести дебати з цих питань та поширювати сучасні ідеї та аргументи.

2. Останнім часом в органах публічної влади набувають все більшого поширення такі форми контролю, як адміністративний аудит та контролінг. Поєднання методів державного та громадського контролю формує новий управлінський метод – *державно-громадський контролінг*. Його метою є підвищення ефективності роботи органів влади шляхом запровадження зворотного зв'язку з громадськістю.

Збільшення участі громадськості призводить до швидкого зростання та появи нових інтересів населення, що може призвести до “гіперплюралізму”, де інтереси груп домінують над суспільними інтересами. Участь громадськості повинна мати свої межі.

3. *Застосування методів медіації та фасилітації конфліктів, створення інститутів вирішення конфліктів*. Технології участі (technology participation) стимулюють до формування культури участі та отримання нових інструментів та методів співпраці, зокрема сфокусовані дискусії, мозковий штурм, планування дій і стратегічне планування за участю третіх осіб зі спеціальною освітою.

Метод медіації (ненасильницького спілкування) розроблений Маршаллом Розенбергом і є результатом пошуку способів миротворчості. Медіатор (посередник) спрямовує конфлікт у бік його вирішення, спочатку послаблюючи конфлікт, далі – спонукаючи до прийняття компромісних рішень і, третій етап – розв'язання проблеми. Таким чином медіатор допомагає сторонам дійти до примирення чи згоди.

Прикладами для інституту вирішення конфліктів, який пропонується створити в Україні, може бути Центр дорадчої демократії та глобального управління (Centre for Deliberative Democracy and

Global Governance), який є провідним світовим центром дорадчої демократії, що розташований в Університеті Канберри (Австралія) і є зосередженням учених, які спеціалізуються на управлінні, орієнтованому на громадян. Необхідність створення інституту деліберативної демократії продиктована постійно зростаючим обсягом політичної комунікації (особливо в мережі Інтернет), що кидає виклик демократії та формуванню й впровадженню ефективної політики.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, констатуємо, що використовуючи різні форми співпраці влади і громадянського суспільства, зокрема глобального громадянського суспільства, можна віднайти неординарні підходи до ухвалення рішень, співпраці влади і громадянського суспільства у розв'язанні суспільних проблем. Форми суспільно-владних взаємодій слід поділити на: інформаційні, правові, організаційні, інституційні, матеріально-фінансові. Нині необхідним є застосування нових форм суспільно-владних взаємодій, зокрема таких, як: консультування з представниками територіальних громад, представниками громадських об'єднань, упровадження он-лайн платформ впливу на життєдіяльність громади, державно-громадського контролінгу, неурядової дипломатії, партисипаторного бюджету, методів медіації та фасилітації конфліктів, створення центрів (інститутів, комітетів) вирішення конфліктів.

Для України важливим завданням сьогодення є створення нової ціннісної системи, яка б, базуючись на цінностях більшості українських громадян, водночас була максимально наближеною до європейських норм і стандартів, які необхідно культивувати за допомогою інформаційних засобів шляхом упровадження громадянської освіти.

Список використаних джерел

1. Гонюкова Л. Базові принципи взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів державної влади у здійсненні нормотворчої діяльності / Л. В. Гонюкова // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – 2013. – Вип. 2. – С. 31–36. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyptp_2013_2_7.
2. Громадянська обізнаність в Україні: короткий огляд дослідження [Електронний ресурс] // Програма розвитку ООН в Україні. – Режим доступу: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2016/12/16/how-much-do-you-know-about-your-civil-rights-time-for-more-effective-citizenry/>.
3. Зародження громадянського суспільства – чеський приклад / Ондржей Цисарж, Франтішек Мікш, Іржи

References

1. Honiukova, L. (2013), “The basic principles of interaction between civil society and public authorities in the exercise of legislative activity”, *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia, pedahohiky ta psykhohyii* [Online], vol. 2, pp. 31–36, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyptp_2013_2_7 (Accessed 4 Dec 2016)
2. UNDP in Ukraine “Civic Awareness in Ukraine: an overview of research” (2016), available at : <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2016/12/16/how-much-do-you-know-about-your-civil-rights-time-for-more-effective-citizenry/> (Accessed 4 Dec 2016)
3. Tsysarzh, O. Miksh, F. Navratil, I. and Vrablykova K. (2008), *Zarodzhennia hromadians'koho suspil'stva – ches'kyj pryklad* [Birth of civil society – Czech example], YDK, Brno, Czech Republic.

- Навратіл, Катаржина Врблїкова ; [пер. з чеської Л. Брзобогата ; відп. ред. К. Глоушкова]. – Врно, Ieskб republika : IDK, 2008. – 81 с.
4. Керівник проекту ОБСЄ “національний діалог в Україні” презентує рекомендації Постійній раді [Електронний ресурс] // Сайт ОБСЄ. – Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/ukraine/118169>.
 5. Корнієський О. А. Громадські об'єднання в системі національної безпеки України : автореф. ... д-ра політ. наук : спец. 23.00.02. “Політичні інститути та процеси” / Корнієський О. А. – Київ, 2011. – 36 с.
 6. Крутій О. М. Державно-управлінський аспект діалогу органів влади та громадськості: від форми спілкування до методологічної основи / О. М. Крутій // Вісн. Акад. митної служби України. Серія : Державне управління. – 2011. – № 2. – С. 7–13. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcudu_2011_2_1.
 7. Почепцов Г. Инструментарий влияния: прошлые подходы и новые перспективы [Електронний ресурс] / Г. Почепцов // Медіапросвіта. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/instrumentariy_vliyaniya_proshlye_podkhody_i_novye_perspektivy/.
 8. Проект закону про консультації з громадськістю [Електронний ресурс] // Сайт “Громадянське суспільство і влада”. – Режим доступу: http://civic.kmu.gov.ua/consult MVC_kmu/news/article/img_1st/2778.
 9. Про сприяння розвитку громадянського суспільства [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 26 лют. 2016 р. № 68/2016. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/682016-19805>.
 10. Проценко Д. В. Перспективи законодавчого врегулювання в Україні використання електронних інструментів участі громадян в управлінні державними справами [Електронний ресурс] / Д. В. Проценко // Наук. зап. НаУКМА. Юридичні науки. – 2016. – Т. 181. – С. 86–91. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2016_181_22.
 11. Прунь А. Civil Society app або Влада співпраці людей в цифрову епоху [Електронний ресурс] / А. Прунь // Громадський простір. – Режим доступу: <http://www.prostir.ua/?focus=civil-society-app-abo-vlada-spivpratsi-lyudej-v-tsyfrovu-epohu>. – 31.08.2015.
 12. Пухкал О. Роль громадянського суспільства у протидії політичній корупції в Україні / О. Пухкал, А. Тіньков // Держ. упр. та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 2. – С. 80–86. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dums_2013_2_13.pdf.
 13. Радченко О. В. Публічний діалог як системотворчий феномен новітньої державної політики в Україні / О. В. Радченко, О. М. Крутій, І. О. Парубчак // Публ. упр.: теорія та практика. – 2014. – Вип. 4. – С. 158–165. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_4_26.
 14. Разработка и пересмотр учебных программ по воспитанию демократической гражданственности и образованию в области прав человека / Подготовлено Фелисой Тиббиттс для ЮНЕСКО, Совета Европы, Бюро ОБСЕ по демократическим институ-
 4. Site OSCE “Project Manager of the OSCE “national dialogue in Ukraine” presents recommendations to the Permanent Council” (2016), available at : <http://www.osce.org/uk/ukraine/118169> (Accessed 4 Dec 2016)
 5. Korniyeskyy, A. A. (2011), “Public associations in the national security of Ukraine”, Abstract of Doctor dissertation, Political Science, National Pedagogical University named after M. Dragomanov, Kyiv, Ukraine.
 6. Krutij, O. M. (2011), “Public administrative aspect of dialogue and public authorities from forms of communication to the methodological framework”, *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Serija: Derzhavne upravlinnia* [Online], vol. 2. pp. 7–13, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcudu_2011_2_1 (Accessed 4 Dec 2016)
 7. Pocheptsov, H. (2016) “Tools of influence: Past approaches and new perspectives”, *Mediaprovita* [Online], available at : http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/instrumentariy_vliyaniya_proshlye_podkhody_i_novye_perspektivy/ (Accessed 4 Dec 2016)
 8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), Project The Law of Ukraine “Public consultation”, available at : http://civic.kmu.gov.ua/consult MVC_kmu/news/article/img_1st/2778 (Accessed 4 Dec 2016)
 9. President of Ukraine (2016), Decree of President of Ukraine “On the Promotion of Civil Society”, available at : <http://www.president.gov.ua/documents/682016-19805> (Accessed 4 Dec 2016)
 10. Protsenko, D. V. (2016) “Prospects for legislative regulation in Ukraine using electronic instruments of citizen participation in public affairs”, *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*, vol. 181. – pp. 86-91, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2016_181_22.
 11. Prun A. “Civil Society app or power cooperation of people in the digital age” [Online], available at : <http://www.prostir.ua/?focus=civil-society-app-abo-vlada-spivpratsi-lyudej-v-tsyfrovu-epohu> (Accessed 4 Aug 2015)
 12. Puhkhal O. A. Tinkov (2013), “The role of civil society in fighting political corruption in Ukraine”, *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, vol. 2, pp. 80-86.
 13. Radchenko, O. V. Krutij, O. M. and Parubchak, I. O. (2014), “Public dialogue as a backbone phenomenon of modern public policy in Ukraine”, *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, vol. 4, pp. 158–165.
 14. The development and revision of curricula for education for democratic citizenship and education in the field of human rights / *Podhotovleno Felysoj Tybbyts dlia YuNESKO, Soveta Evropy, Biuro OBSE po demokratycheskym ynstytutam y pravam cheloveka y Orhanyzatsyy amerykanskykh hosudarstv 2016* [Online], available at : <http://en.unesco.org/open-access/> (Accessed 4 Dec 2016)
 15. Seregin, S., Bashtannyk, V. (2007), “Consensus democracy in integrated systems of public administration”: European experience and Ukraine,

- там и правам человека и Организации американских государств 2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://en.unesco.org/open-access/>.
15. Серьогін С. Консенсусна демократія в інтегрованих системах публічного управління: європейський досвід та Україна / С. Серьогін, В. Баштанник // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. [редкол. С. М. Серьогін (голов. ред.) та ін.]. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2007. – Вип. 2 (28). – С. 3–14.
 16. Сухорольська І. Нова громадська дипломатія та особливості її реалізації у сучасних умовах / І. Сухорольська // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2015. – Вип. 27. – С. 136–143. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unir_2015_27_23.
 17. Форми та методи залучення громадськості / Інститут громадянського суспільства ; за заг.ред. В. Артеменка. – Київ : ІКЦ “Леста”, 2007. – 240 с.
 18. Шпакович О. М. Вплив активів міжнародних організацій на внутрішні правопорядки держав-членів: теорія і практика : [монографія] / О. М. Шпакович. – Київ : Видавн.-поліграф. центр “Київський університет”, 2011. – 415 с.
 19. Шарп Дж. Від диктатури до демократії: концептуальні засади здобуття свободи [Електронний ресурс] / Дж. Шарп ; [пер. з англ. Ін-т ім. Альберта Ейнштейна]. – Львів : Сполум, 2004. – С. 18. – Режим доступу: http://www.aeinstein.org/wp-content/uploads/2013/10/FDTD_Ukrainian.pdf.
 20. Nye J. S. (2004) *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, NY: PublicAffairs, 175 p.
 21. Rawls J. (2005) *Political Liberalism*, New York, Columbia University Press, 524 p.
 22. Thaler Richard H. and Cass R. Sunstein (2008) *Nudge. Improving decisions about health, wealth and happiness*, Yale University Press New Haven & London, 304 p.
 23. Sharp Gene. *The Politics of Nonviolent Action*, Introduction by Thomas C. Schelling. Prepared under the auspices of Harvard University’s Center for International Affairs (1973). Boston: Porter Sargent, 339 p.
 24. *Aktual’ni problemy derzhavnoho upravlinnia*, vol. 2 (28), pp. 3–14.
 16. Sukhorolsky, I. (2015), “New public diplomacy and especially its realization in modern conditions”, *Ukrains’ka natsional’na ideia: realii ta perspektyvy rozvytku*. vol. 27., pp. 136–143.
 17. *Forms and Methods of Public* (2007), *Instytut hromadians’koho suspil’stva ; za zah.red. V. Artemenka*,: IKTs “Lesta”, Kyiv, Ukraine.
 18. Shpakovych O. M. (2011), *Vplyv aktiv mizhnarodnykh orhanizatsij na vnutrishni pravoporiadky derzhavchleniv: teoriia i praktyka* [Impact of acts of international organizations in the internal legal order of the Member States], *Vydavnycho-polihrafichnyj tsentr “Kyivs’kyj universytet”*, Kyiv, Ukraine.
 19. J. Sharpe. (2004), *Vid dyktatury do demokracji: kontseptual’ni zasady zdobuttia svobody* [From dictatorship to democracy: conceptual bases for freedom [Online], Spolom, Lviv, available at : http://www.aeinstein.org/wp-content/uploads/2013/10/FDTD_Ukrainian.pdf (Accessed 4 Dec 2016)
 20. Nye J.S. (2004) *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, NY: PublicAffairs, 175 p.
 21. Rawls J. (2005) *Political Liberalism*, New York, Columbia University Press, 524 p.
 22. Thaler Richard H. and Cass R. Sunstein (2008) *Nudge. Improving decisions about health, wealth and happiness*, Yale University Press New Haven & London, 304 p.
 23. Sharp Gene. *The Politics of Nonviolent Action*, Introduction by Thomas C. Schelling. Prepared under the auspices of Harvard University’s Center for International Affairs (1973). Boston: Porter Sargent, 339 p.